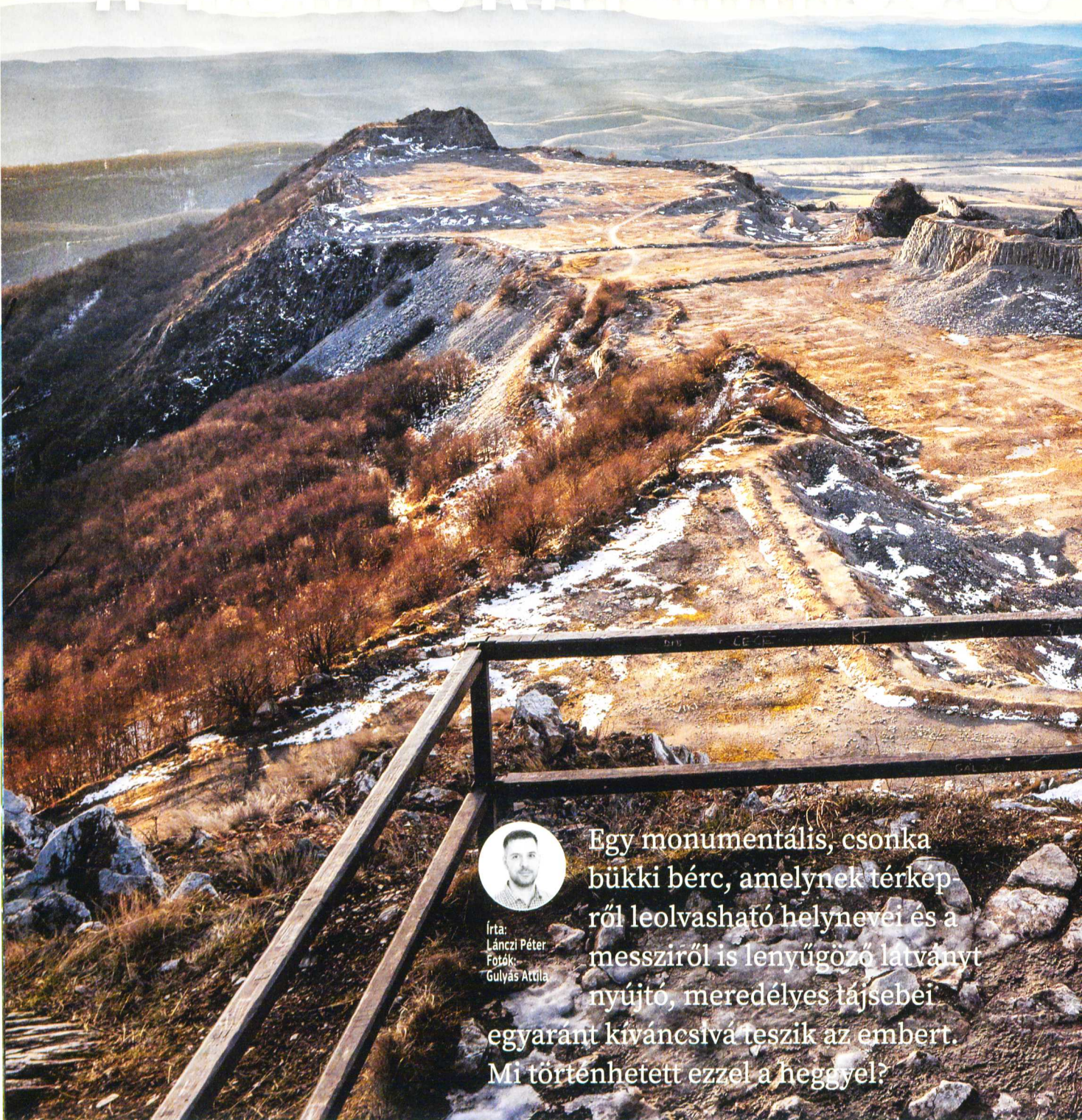

A HOMILOKÁT-RÁNGOLÓ

Írta:
Lánczi Péter
Fotók:
Gulyás Attila

Egy monumentális, csonka bükki bérc, amelynek térkép-ről leolvasható helynevei és a messziről is lenyűgöző látványt nyújtó, meredélyes tájsebei egyaránt kíváncsivá teszik az embert. Mi történhetett ezzel a hegygel?

HEGY AMIRŐL A SOKAT LÁTOTT BÉL-KŐ REGÉL

S

zabó Magda író nő nevezte ittjár-
takor homlokát ráncoló hegynek a
Bükk nyugati szélén, Bélapátfalva
határában bástyaként magasodó
Bél-kőt, amely jellemzés csakugyan találó,
hiszen e 815 m-es magaslatnak valóban van
miért ráncolnia a homlokát. Története közel
240 millió évvel ezelőtt kezdődött, majd az
ember megjelenésével roppant fordulatossá
vált: volt, amikor szent helyként, volt, hogy
nyersanyagként tekintettünk rá. Az intenzív
bányászat csak az elmúlt évszázadban hatá-
rozta meg a sorsát, de a hegy ezt olyannyira
zokon vette, hogy azok a bizonyos homlokzati
barázdák lettek a legmeghatározóbb jellem-
vonási. A Bél-kő hatalmas tömbje és múltja
ugyanakkor nem csupán a vegyes érzelmeket
keltő ipari tájsebről mesél.

Szédítő
mélység és
lélegzetelállító
panoráma
fogad a felső
bányaudvar
szélén állva

A BÉL-KŐ ÉS KÖRNYÉKÉNEK BESZÉDES HELYNEVEI

Vannak, akik úgy vélik, a Bél-kő és egyben
a neve maga a megtestesült szakralitás, hiszen a
környék egyéb földrajzi nevei (Áldozó-völgy,
Oltár-kő, Ördög-hegy, Bácsó-kő) is a keresz-
ténység előtti pogány idők szertartáshelyeire
utalnak. A *bácsó* szó egyébként a táltosnál

A Bél-kő sziklafala és az apátság épülete 1930-ban
Fotó: BNPI-fotóarchívum

alacsonyabb rangú papi tisztséget jelöli, míg a *bél* szavunk valaminek a közepét, átvitt értelemben pedig a lényegét jelenti. Egyes kutatók a pogány Vata nemzetség szálláshelyének tartották a Bükk-vidéket, s a magyar krónikákban szereplő „Vatha de castro Belus” a Béli-medence fölé emelkedő Bél-kővel, illetve az egykoron rajta álló várral került azonosításra.

A Bél-kő délnyugati gerincét lezáró magaslatot János-hegynek nevezik. Egyesek szerint ez a földrajzi név is a kereszténység előtti idők, pontosabban Vata fiának, Janusnak az emlékét őrzi. Egy sokkal elfogadottabb elmélet szerint a Bükk nyugati részén előforduló, a *bél* szót tartalmazó földrajzi nevek a honfoglalást követően az Eger-patak forrásvidékére települt Bél (vagy más néven Ug) nemzetség emlékét őrzik. Valószínűsíthető, hogy a Bél-kő sziklás hegyormán hajdanán három erősség is állt, amiről nem csupán a (délnyugati ormon álló) Simon vára elnevezés árulkodik. A hegygerinc északnyugati irányba letörő, kúp alakú, 509 m-es magaslatának mai neve egyes térképeken Őzlövő, máshol Őztörő. A különös névnek semmi köze az őzekhez, csupán a korábbi helynév, az *Ősztörű* ('hegyes vagy durván legallyazott fatörzs', 'sánckaró', 'cölöpökkel kerített erődítmény') áthallásából keletkezett.

A hármas hegyorom harmadik vára feltehetően a középső csúcson, magán a Bél-kőn állt. Bizonyára ezek az erősségek őrizték a Bél és a Vata nemzetség otthonát, illetve szakrális helyeit, amelyekről úgy tartják, hogy még jóval az

államalapítás után, a 13. században is pogány szertartások színhelyei voltak. Talán ez is közrejátszott abban, hogy direkt ide, a hegy lábához telepedtek térítő szándékkal a pilisi ciszterci szerzetesek, akik 1232-ben Nagyboldogasszony tiszteletére felszentelték a bélháromkúti apátságot. A három kút a mai Mária- és a Kolacskovszky-forrást, valamint a hegytetőhöz közeli Disznós-kutat jelöli, amelyek vizét a néphagyomány csodatévőnek tartotta, illetve ahová a pogányok is jártak áldozni. Egy, a monostorról szóló oklevélből tudjuk, hogy 1241-ben maga a király, IV. Béla is megfordul e vidéken, ugyanis a vesztes muhi csatából menekülve itt érte be őt és megmaradt vitézeit egy tatár horda. A harcban a királyt védő György fia Sándor mester megsebesült, hősies cselekedetéért pedig később a királytól birtokot kapott Palkonyán. Ez a feljegyzés némileg igazolja a Bél-kő legendáját: a király valóban járt itt, miközben a tatárok elől menekült.

BÉL-KŐI LEGENDA

„A tatároktól elszenvedett súlyos vereség után IV. Béla megmaradt vitézeivel a hegyek felé menekült. A Bükk hegység rengetegében haladtak, amikor a bujdosók alól már kidőlték a lovak, s már élelmük és vizük sem volt. Mindannyian szenvedtek, de a legrosszabb állapotba éppen a király került. Ekkor egy Beél nevezetű vitéz állt elő, aki megígérte urának, ő bizony a föld alól is vizet kerít. El is indult, de egész nap eredménytelenül járta a rengeteget. Estére elkészült erejével, s egy fa tövébe roskadt, megadóan várva végzetét. Egyszer csak a zavartalan csendben vízcsobogásra lett figyelmes, amitől remény és erő támadt benne, hogy a hang forrásának irányába meginduljon. Roskadozó lépteivel kiszáradt csobogó forrásra lett, s miután nagyot ivott belőle, tüstént megtöltötte a kulacsát, és sietve visszaindult. Felkapaszkodott a szirtre, ahol a király és a többiek eltikkadva heverték, de hála Beél vitéz önfeláldozásának megmenekültek a szomjhaláltól. IV. Béla a tatárok kivonulása után nem feledkezett meg a vitézről, és hálából nekiajándékozta a hegyet és annak környékét a forrással együtt. Így lett a csúcs neve Bél-kő, a tövébe települő falu pedig Béalapátfalva.”

(Somogyi Ferenc: *A Bél-kő legendája*)

Fotó: Régiségkereskedés.hu

HAZÁNK EGYETLEN ÉPEN MARADT CISZTERCI APÁTSÁGI TEMPLOMA A ROMÁN KORBÓL

A hegylábánál egy meghitt tisztáson áll az 1232-ben alapított ciszterci apátság, amelyet a Bél nemzetségből származó II. Kilit (Cletus) egri püspök hívott életre. Az eredetileg román stílusú, a későbbiekben gótikus jegyekkel is kiegészült templom csodás összhatást kelt. „A torony nélküli, háromhajós, keresztházas bazilika

A Nagyboldogasszony tiszteletére felszentelt apátsági templom már a középkorban búcsújáró hely lett
Jobbra: Virágmintás bélapátfalvi tányér

latin keresztet formázó központi épületteste a főhajót, a keresztházat és a főszentélyt foglalja magában. Ehhez kapcsolódik a két mellékhajó és a két mellékszentély, valamint a sekrestye alacsonyabb tömege. A kétszínű kőből sávosan falazott homlokzaton egy nagyobb és egy kisebb, félköríves záródású, bélletes kapu látható, a főhajó oromzatán pedig egy mérműves rózsablak nyílik” – olvashatjuk a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság *Tanösvény a Bél-kőn* című, átfogó kiadványában.

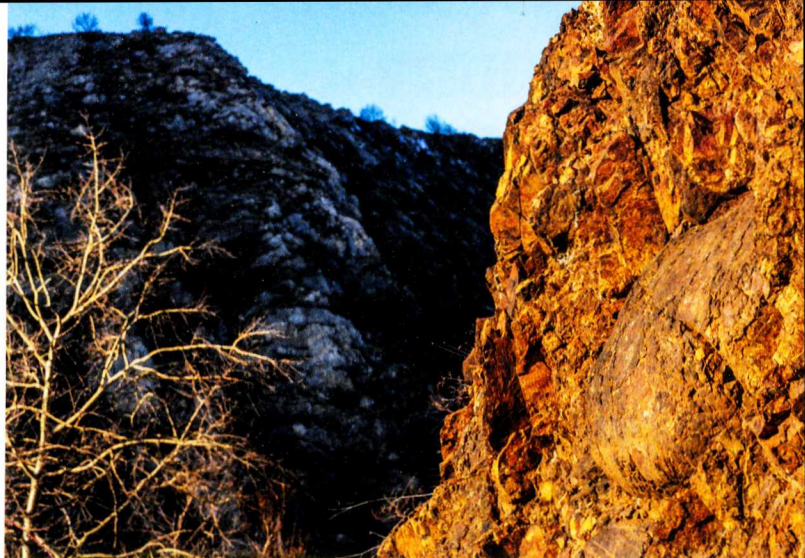

A templom déli oldalához csatlakozott a szerzetesek lakhelyéül szolgáló monostor épülete, amelynek már csak az alapfalai láthatók. Bár a templom alapfalaiiban nem változott, a török hódoltságot követően újjá kellett építeni, és 1745-ben szentelték fel ismét. A környék felfedezőinek mindenképpen érdemes belülről is megcsodálni a kiválóan megvilágított, tágas belső teret, amelyet magával ragadó, magasztos hangulat jellemez.

Az egykoron fallal körülvett apátság területe világi tevékenységeknek is helyet adott. Itt működött 1927-ig a kolostor egyik – mára elbontott – épületében az 1834-ben Schnier András fazekasmester által alapított apátfalvi keménycserép-, avagy kőedénygyár. A porcelánhoz hasonló, de az egyszerűbb cserépedényekhez képest jóval keményebb, fehérre kiégetett, virágos díszítésű, csillogó fehér mázas termékek népszerű háztartási cikkek voltak.

SZIKLASZIRTES PANORÁMA EGYEDI KŐALAKZATOKKAL

Közel 200 m magas, teraszos kőhomlokzata tárja elénk a Bél-kő és egyben a Bükk több száz millió éves történetét, amelybe a hegy lábánál fekvő ciszterci apátsági templomtól induló, mintegy 5 km hosszú tanösvényt bejárva nyerhetünk bepillantást. A Bükk hegység fő tömegét a karbon és a jura időszak között képződött, döntően üledékes kőzetek (mészkö, dolomit, agyag, illetve agyagpala, radiolarit, homokkő) építik fel, de helyenként vulkáni (andezit, bazalt), illetve mélységi magmás (gabbró, dolerit) kőzetek is felbukkannak. A Bél-kő fehér mészkőtömege a triász időszakban (240–225 millió éve) jött létre. A későbbi hegységképző, gigászi tektonikus mozgások hatására rétegei meggyűrődtek, palásodtak, látványos alakzatok születtek,

amelyek végül kiemelkedtek. Az évszázados emberi tevékenységnek köszönhetően tárulnak most fel előttünk a hegy különféle korú és anyagú kőzetei, amelyek érdekes rétegeit közvetlenül egymás mellett tanulmányozhatjuk. A bámulatos kőfalak, geológiai látnivalók és a hegytetőről elénk táruló, holdbéli tájat idéző,

A mészkőben helyenként mélytengeri bazalt-vulkanizmus során keletkezett párnalávaformákat is megfigyelhetünk

elnyúló sziklaterasz hazánk egyik legkülönösebb és egyben legszebb – emberkéz által is erőteljesen formált – természeti helyszíne, ahonnan pazar kilátás nyílik a Mátra gerincére, a Déli-Bükk szelídebb lankáira, a Heves-Borsodi-dombságra, távolabb a Karancs és a Börzsöny tömbjére, valamint a Felvidék és Szlovákia magaslataira is.

ALAPANYAGFORRÁS

A Bél-kő sorsa 1908-ban pecsételődött meg, ugyanis lovag Wessely Károly bécsi építészeti tanácsos ekkor kezdte meg cementgyártó üzemének építését Béalapátfalván. A cement előállításához a mészkö mellett agyagra vagy agyagpalára is szükség van, és nézőpont kérdése, hogy sajnos vagy szerencsére, de a hegy

A csúcsról elénk táruló panoráma felelteti az emberi kéz egykori romboló munkáját

mindkét alapanyaggal bőségesen rendelkezett. Először az északnyugati hegyoldal közepét kezdték el bontani 550 m tengerszint feletti magasságban. A kitermelt agyagpalát a táró végén létrehozott függőaknán (ejtőaknán) ke-

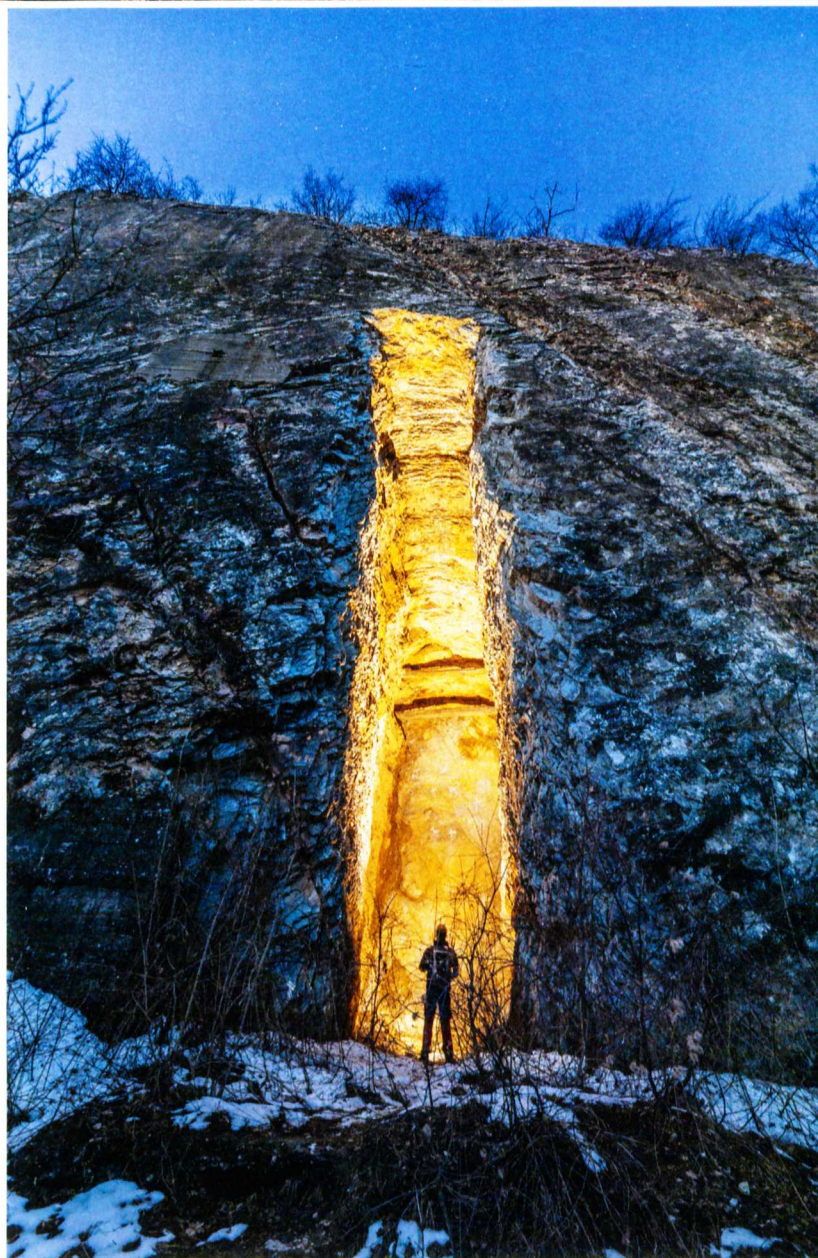

resztül juttatták le a palavágot szintjére, ahol az előtörőben aprították, majd a föld alatt lövön-tatású csillékkal az északi hegyoldalba szállí-tották a vágaton keresztül. Innen az alapanyag már a szintén fejtett mészkővel együtt kötélpá-lyán utazott a (rég) cementgyárba. A mészkő fejtése kezdetben az aknában történt, majd egészen 1964-ig a hegy homlokát művelték a hely mai arculatát is meghatározó, teraszos módon. Később már nem volt biztonságos ez a módszer, ezért a hegy tetején, 730 m-es magas-ságban nyitottak új kőfejtőt. Ettől kezdődően a Bél-kő már felülről is zsugorodni kezdett, ráadásul az 1980-ban létesített új cementgyár még mohóbban kezdte falni a hegyet, amelyet a szó szoros értelmében megskalpoltak.

**A felhagyott kőbánya
platója délnyugaton 711 m
magas (az eredeti magasság
itt 787 m volt), középtájt
714–718 m (eredeti
magassága 794–817 m volt),
az északkeleti végében
pedig 744 m.**

A cementgyártás végül a 2000-es évek elején befejeződött. A bányát a tájrendezést követően 2003-ban végleg bezárták, a terület pedig a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság felügyelete

alá került. A bányászat közel 90 éve alatt 19,5 millió tonna mészkövet vettek el a hegytől, amelynek eredeti térfogatából mintegy 7 millió m³ hiányzik. Ennek a hatalmas mennyiségnek közel háromnegyedét a bezárás előtti 20 évben bányászták el.

KIEMELKEDŐ TERMÉSZETI ÉRTÉKEK

A Bél-kő még csonka mivoltában is a Bükk-fennsíkot határoló „kövek” szigetszerűen kiemelkedő, páratlan képviselője. Különlegességét nem csupán a barázdált sziklafalai, hanem a Délnyugati- és az Északi-Bükk növényföldrajzi határán elhelyezkedő, gazdag flórával és faunával bíró hegyoldalai adják.

Magyar nyúlfarkfű és szirti pereszlény
Fotók: Király Zsolt

A növényfajok közül a Kárpát-medence több őshonos faját is megtaláljuk itt, köztük a magyar nyúlfarkfüvet, a magyarföldi husángot, valamint a pannon madárbirset.

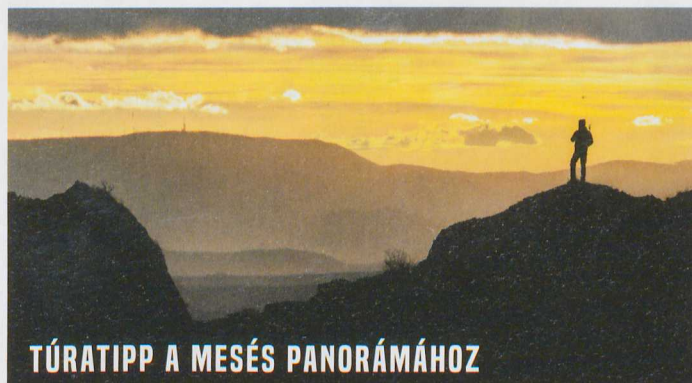
A hegy lejtőin és sziklagyepeiben 3 fokozottan védett, 35 védett és 14 lokális értékű növény is megtalálható, köztük a hazánkban csak itt előforduló, fokozottan védett szirti pereszleny. A Bél-kő zoológiai értékeinek sorát több lepkefaj (köztük boglárkalepkék) és védett hullófaj (kékpettyes lábatlangyík, erdei sikló, rézsikló) is gazdagítja. A kétéltűek közül gyepi és erdei békával, barna varanggyal és foltos szalamandrával is találkozhatunk a Bél-kő környékén. A terület madárvilága szintén gazdag, amelyben nagyszámú és sokféle énekesmadár, illetve ragadozó faj is képviselteti magát. Gyakran láthatjuk a sziklaparkányokon költő hollókat, a bányaudvar felett köröző, a közelmúltban visszatelepült vándorsólymokat, valamint a környéken fészkelő egerészölyveket.

A Bél-kő kisebb része 1984-ben (a nemzeti park részeként), nagyobb része pedig 2003-ban került a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság fennhatósága alá. A terület 2006-ban lett a Natura 2000 hálózat része. 2008-ban hozták létre a 97,27 hektáros Bél-kő Természetvédelmi Területet, amelyből 23,4 hektár fokozottan védett.

MÁSZÁSRA CSÁBÍTÓ SZIKLAFALAK

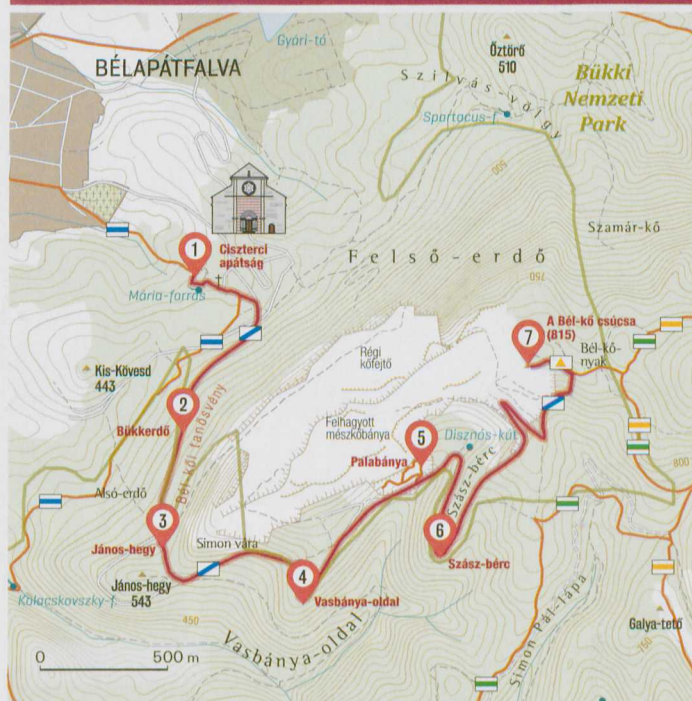
Hazánk egyedülálló, 150 m magas és 700 m széles kőfalára az extrém sportokat kedvelők és a sziklamászók egy kiváló, ám parlagon heverő terepként tekintenek. A hatalmas sziklafalak és parkányok számtalan lehetőséget biztosítanak többek között az itthon is egyre népszerűbb via ferrata útvonalak kiépítésére. A 2000-es évek elején már nyitottak sziklamászó utat az akkor még hivatalosan a bányához tartozó területen, de nem sokkal később a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság természetvédelmi okokból betiltotta az ilyen jellegű fejlesztéseket és sporttevékenységeket. A Bél-kőre csak gyalogszerrel, kizárólag a kijelölt tanösvényen szabad felmenni, ezt ne feledjük! ■

Felhasznált irodalom: Bükk Nemzeti Park Igazgatóság: *Tanösvény a Bél-kőn*

TÚRATIPP A MESÉS PANORÁMÁHOZ

A Bél-kő kizárólag a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság által létrehozott tanösvényen látogatható. A mintegy 5 km hosszú, 7 állomásos, a ciszterci apátságtól induló tanösvény a Bél-kő 815 m magas csúcsán kialakított kilátóhelyen végződik. Innen a sárga háromszög jelzésű turistaúton lehet továbbmenni a Bükk-fennsíkra, Szilvásváradra, Felsőtárkányba, Szarvaskőre vagy vissza Belpátfalvára. Az útvonal elsősorban az egykori bánya aszfaltútján vezet, és akár 2 óra alatt oda-vissza be is járható, de a geológiai és növényzeti értékek, a holdbéli tájat idéző bányaudvar és a lebilincselő kilátás megcsodálása biztosan több időre itt tarja majd a látogatókat. Az információs táblák segítségével a Bél-kő ritka és védett növényeivel, a növénytársulásokkal, a terület állatvilágának jeles képviselőivel, valamint a környék érdekes kultúrtörténetével is megismerkedhetünk.

Térkép: Bába Imre